

льність, а також можливість взаємозв'язаного формування творчого повідального становлення до навчання.

Красзнавчі знання як один із важливих засобів створення культурного середовища в навчально-виховному процесі задовольняє потреби в самопізнанні, самореалізації, сприяє формуванню особистісних якостей, ціннісних орієнтацій, викликає прагнення мислити, здійснювати інтенсивну пізнавальну діяльність та впливає на розвиток спрямованості особисті, особливо на сферу інтересів.

Література

1. Дидактика современной школы: пособие для учащихся / под ред. В. А. Онищук. – К.: Радянська школа, 1987. – 351 с.
2. Менчинская Н. А. Проблемы обучения, воспитания и психического развития ребенка / Н. А. Менчинская. – М.: МПСИ, 2004. – 512 с.
3. Положення про позашкільний навчальний заклад. Освіта України. Нормативні правові документи. – К.: Міленіум, 2001. – С. 252–263.

Стаття надійшла до редакції 23.10.2011

УДК 811(07):378.147

Буряченко

викладач вищої кат

Український політехнічний технікум (м. Кривий Ріг)

ПОДОЛАННЯ ЛІНГВІСТИЧНИХ І ДИДАКТИЧНИХ ТРУДНОЩІВ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ І-II РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ

У статті розглядається проблема визначення лінгвістичних і дидактичних труднощів у вивченні іноземної мови та способів їх подолання як засобу формування пізнавальної самостійності студентів вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації.

Ключові слова: лінгвістичні та дидактичні труднощі, пізнавальна самостійність, засіб формування, вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації.

В статье рассматривается проблема определения лингвистических и дидактических трудностей при изучении иностранного языка и способов их преодоления средствами формирования познавательной самостоятельности студентов высших учебных заведений I-II уровней аккредитации.

Ключевые слова: лингвистические и дидактические трудности, познавательная самостоятельность, средство формирования, высшие учебные заведения I-II уровней аккредитации.

The article deals with the problem concerning linguistic and didactic difficulties in foreign language studies and the ways of their overcoming as the means of students' cognitive independence forming in higher educational establishments of the I-II accreditation levels.

Key words: linguistic and didactic difficulties, cognitive independence, the means of forming, higher educational establishments of the I-II accreditation levels.

Зміст поняття «пізнавальна самостійність» розкритий у багатьох психолого-педагогічних роботах. Більшість авторів розглядають

якість особистості, що поєднує в собі вміння набувати нові знання і творчо застосовувати їх у різноманітних ситуаціях з прагненням до такої роботи.

З нашої точки зору цей феномен представляє собою особистісну якість студента, що поєднує в собі єдність трьох компонентів: когнітивно-го, ціннісного і діяльнісного. Ці сторони існують у тісній єдності й взаємообумовлені, тому що можна прагнути до пошуку знань, але не вміти їх набувати як наслідок «бар'єру» (труднощів), що виникають у процесі вивчення іноземної мови студентами.

Саме тому ми розглядаємо (а) – *постановка проблеми*) проблему зняття лінгвістичних і дидактичних труднощів і способів їх подолання у якості важливого засобу, що забезпечує розвиток пізнавальної самостійності студентів у процесі вивчення іноземної мови у вищому навчальному закладі I-II рівнів акредитації. Теоретичний аналіз даної проблеми і досвід роботи дозволив нам розглядати причини виникнення труднощів і знайти способи їх подолання, тим самим створюючи умови для ефективного розвитку пізнавальної самостійності студентів.

Однією з поважних причин виникнення труднощів у навчанні іноземної мови є (б) – *аналіз останніх досліджень і публікацій*) проблема психологічного характеру: боязнь тих, хто навчається, зробити помилку, що несприятливо виявляється на оформленні мови, її швидкості і змістовній стороні висловлювання. Постійне зазначення на помилки веде до психологічного «затискання» учня, виникненню того, що в психології називається «психологічним бар'єром» [4, с.17].

Професіоналізм і майстерність викладача повинні підказати йому правильний підхід до роботи над помилками, шлях до їх прогнозування і попередження. Описуючи типові помилки при вивченні англійської мови, Н. Д.Івицька відмічає: «... викладачам добре відомі випадки, коли помилка, скажімо, у вимові веде до викривлення змісту висловлювання. Фонопросодичне оформлення мови можна порівняти з зовнішністю людини, його манерами і особливостями спілкування, різноманітність словника, яким користується людина, асоціюється з його духовним багатством, а коректна граматики – з чіткістю і надійністю. Як у самій людині, так і в її мові лише сумісність перерахованих компонентів створює досконалість і гармонію. А тому прогнозувати потрібно всі види помилок» [2, с.46].

Мета даної роботи: (в) – *формулювання цілей статті*) визначити лінгвістичні та дидактичні труднощі у вивченні іноземної мови і способи їх подолання в контексті формування пізнавальної самостійності студентів у вищому навчальному закладі I-II рівнів акредитації.

Тому, (г) – *виклад основного матеріалу дослідження*) прогнозуючи лінгвістичні та дидактичні труднощі і реєструючи помилки, працюючи над їх попередженням і подоланням, ми не віддавали переваги якому-небудь одному із приведених аспектів, так як усі вони взаємопов'язані і взаємозалежні.

У ході науково-експериментальної роботи, що ґрунтується на психолого-педагогічній і методичній літературі, ми виявили наступні типи труднощів: лінгвістичні; дидактичні; аксіологічні; соціокультурні; вікові.

- низький рівень лінгвістичної компетентності тих, хто навчається;
- недостатня сформованість механізму самоконтролю;
- низький рівень мотивації до вивчення іноземної мови і орієнтація на пізнання як цінність;
- соціокультурні відмінності в системі мов;
- ігнорування обліку індивідуальних і вікових факторів.

Лінгвістичні труднощі

До лінгвістичних труднощів ми віднесли труднощі, які викликає низьким рівнем лінгвістичної компетентності тих, хто навчається, і недостатньою сформованістю механізму самоконтролю. Під лінгвістичною компетентністю ми розуміли володіння мовленнєвими засобами, процесами мовлення і розпізнання тексту.

До причин, що спричиняють лінгвістичні труднощі, ми відносили інтерференцію рідної мови і низький рівень розвитку самоконтролю тих, хто навчається.

У процесі вивчення іноземної мови велике значення для прогнозування труднощів, передбачення і подолання типових помилок тих, хто навчається, має облік типологічних відмінностей у системах рідної і іноземної мов. До того ж своєчасне ознайомлення з типологічними відмінностями в системах контактуючих мов може зняти лінгвістичні труднощі, запобігти чи допомогти позбутися деяких помилок.

Дослідження і досвід роботи доводять, що у мові не все можна вивчити. Саме тому, при навчанні іноземної мови великого значення набуває проблема розвитку відчуття мови. Будучи найвищим критерієм правильності іншомовного мовлення, відчуття мови є разом з тим ознакою найвищого рівня володіння іноземною мовою.

Відчуття мови допомагає тим, хто навчається, уникнути змішаних стилів – використання зворотів, що є характерними для розмовного мовлення (наприклад «you see»), у доповідях, творах і навпаки, тенденції використання «книжних» зворотів у розмовному мовленні (наприклад: «my mind» замість «I think»; «to present smb. with smth» замість «to give smth. (as a present)»; «to make up one's mind» замість «to decide» та ін.

Концентрація уваги викладача на стилі мовлення учнів є запорукою успіху в навчанні іноземної мови, а розвиток відчуття мови через моделювання мовленнєвих ситуацій і використання вже вивчених мовних моделей є одним із способів усунення труднощів інтерференції рідної мови.

Одним із прийомів подолання труднощів інтерференції рідної мови є дотримання принципу наочності: різні види зорової наочності (табл.

малюнки, схеми, відеофільми) містять у собі достатньо велику кількість інформації, у той час як різні види слухової наочності виявляються позитивною мотивацією для тих, хто навчається.

Задля подолання лінгвістичних труднощів при цілеспрямованому навчанні іноземної мови формуємо в тих, хто навчається, навички самоконтролю, а також як ними користуватись. Самоконтроль розглядаємо як внутрішній механізм мовленнєво-розумової діяльності, що регулює оволодіння зовнішньої мовленнєвої діяльності.

Відомо, що самоконтроль у своєму розвитку має дві форми реалізації – вмотивовану і невмотивовану. Навчання самоконтролю починаємо з того, що спираємось на невмотивовану увагу, яка призводить до невмотивованого самоконтролю. Перехід на рівень вмотивованого самоконтролю здійснюється поступово через гортання внутрішніх розумових дій учнів в учбовій діяльності.

Лінгвістичні труднощі – категорія суб'єктивна, їх поява залежить від індивідуальних знань і умінь студентів. Тому, коли прогнозують труднощі, котрі можуть виникнути у тих, хто навчається, слід спиратись на власний досвід і спостереження, а також уміння розкладати мовленнєву чи мовну одиницю на дії, що складають її, і тим самим, полегшити засвоєння матеріалу для студентів.

Механізм самоконтролю має бути сформованим і залученим до дії. За для цього необхідно проводити ґрунтовне тренування за аналогією кожної з дій. Під час виконання студентами завдань викладач отримує відомості про якість виконуваних дій і на їх основі визначає, якої корекції потребує функціонування самоконтролю (тренування окремих дій, зразка в цілому тощо).

Дидактичні труднощі

До причин виникнення труднощів дидактичного характеру відносимо наступні:

- домінування у навчанні одного виду мовленнєвої діяльності відносно інших;
- визначення у якості головного критерію вимог щодо лексичного і граматичного оформлення мовлення;
- невідповідність методу навчання індивідуальним особливостям і потребам тих, хто навчаються.

Сучасна практика навчання іноземних мов показує, що у теперішніх умовах значна увага приділяється навчанню усному мовленню у порівнянні з іншими видами іншомовної мовленнєвої діяльності. Саме тому дуже часто навчання читання підпорядковується формуванню саме таких навичок. Читання розглядаємо як самостійний вид мовленнєвої діяльності, що розвиває ум майбутнього фахівця, уміння видобувати з тексту думки, ідеї, факти, які містяться у ньому, розуміти його, оцінювати, використовувати отриману інформацію, як основний вид мовленнєвої діяльності, що сприяє

розвитку діяльнісного компоненту пізнавальної самостійності студентів у процесі вивчення іноземної мови.

Аналіз процесу розуміння іноземного тексту був здійснений О. М. Соколовим, який убачав особливості розуміння складного тексту тому, що поряд з безпосереднім розумінням знайомого, необхідно заглиблюватись на незнайомому, складному, обмірковувати його, викликати свідомості відповідні образи, уявлення, переживання.

У процесі розуміння студентам допомагають як певні слова, котрі вступають у якості орієнтирів, так і контекст. Рух думки у процесі розуміння багаторазово здійснюється в напрямку від слова (словосполучення) до тексту речення і тексту в цілому, а потім у зворотному напрямку – від тексту до речення, слова, досягаючи більш точного й цілісного розуміння зв'язків, бачення образів, переживань. Цей процес не відбувається рівномірно: у якийсь момент окремі деталі складаються в цілісну картину і відбувається «входження до тексту», що суттєво полегшує і прискорює подальше розуміння.

Аналіз розуміння іноземного тексту дозволяє дійти висновку, що шляхом аналізу і розміркувань необхідно відшукати «змістові віхи» в тексті, котрі призводять до розуміння «загального змісту тексту». Таким чином в основі учбових дій, що формують пошукову діяльність при читанні, є перехід від аналізу – до синтезу, тобто до безпосереднього сприйняття прочитаного.

Задля подолання труднощів, пов'язаних з процесом розуміння іноземного тексту при читанні, слід будувати навчання на основі системних вправ, які б були спрямовані на формування таких умінь, як упізнання; будова гіпотез; перехід від загальних визначень слова, котрі подаються в словнику, до спеціального значення, котре слово набуває в даному тексті; групування слів у межах речення і використання отриманих груп у якості смислових опор.

У рамках когнітивного підходу до процесу розуміння отримала підтвердження теза про те, що розуміння не зводиться до лінгвістичних чи логічних операцій, а передбачає звернення до внутрішньої картини світу, на основі якої вдається «здобути знання з тексту, що опрацьовується» (В. Нішанов). Відповідно, «мовна компетентність» виступає як необхідна, але недостатня умова для розуміння мовлення. М.І. Жинкін стверджував, що розуміти треба не мовлення, а дійсність. Таким чином, сутність пошукового читання полягає в тому, щоб навчити студента відшукувати опори розуміння як в самому тексті, так і у власному досвіді, використовуючи свій досвід для розуміння невідомого.

Слід використовувати наступні види опор:

- контекстно-композиційні (доступність контексту; логічність викладу, композиційна чіткість; наявність заголовку, ілюстрацій, слів-реалій);
- лексичні (наявність знайомих слів; обумовленої лексики – слів-похідні від раніше вивчених; інтернаціональних слів; конвертованих слів – відомих слів в новому значенні);

- лінгвістичні (граматичні інформаційні ознаки, що допомагають розпізнавати діючу особу, дію тощо);
- логіко-змістові (граматичні структури, котрі передають відношення приналежності, місця тощо).

Необхідно відзначити, що діяльність спрямована на винахід усіх можливих опор для розуміння, повинна бути раціонально організованою. Раціональним вважаємо такий процес читання, при якому спосіб подолання труднощів обирається з урахуванням їх особливостей. Так, знайома граматична конструкція, відомі слова сприймаються цілісно, впізнаються просто; більш складні лінгвістичні одиниці підлягають аналізу. За відсутності достатніх опор у слові і в контексті використовується словник.

Також слід враховувати те, що за своїми індивідуальними особливостями ті, хто вивчають іноземну мову, поділяються на два основних типи, за М. Кабардовим. Люди так званого комунікативного типу «включаються у спілкування» легко, у них розвиненою є слухова пам'ять; коли вони попадають у чуже мовне середовище, вони дуже швидко сприймають на слух основні стереотипи мовленнєвого спілкування, і можуть взагалі навчитися володіти мовою без спеціального навчання. Люди некомунікативного типу (а таких, як показує практика, на жаль, у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації більшість) обов'язково повинні усвідомити систему мови, у них переважає зорова пам'ять – їм потрібно побачити іншомовний текст, і лише після цієї роботи вони можуть почати говорити цією мовою – комунікативний бар'єр у них є досить високий і його достатньо важко подолати.

О. О. Леонтьєв [4] відзначає, що мова йде тут не про наявність чи відсутність здібностей до мови, як часто вважають, - таких узагальнених здібностей не існує. Людина некомунікативного типу, наприклад, може мати чудові аналітичні здібності що дозволяють швидко вхопити структуру мови, але говорити їй буде все рівно досить важко. Зазвичай людям цього типу простіше оволодіти «рецептивними» навичками, наприклад вони розуміють краще іншомовний текст.

Іншою стороною забезпечення індивідуалізації у процесі навчання іноземної мови є орієнтація на самостійну творчу активність студента, на пошук оптимальної саме для нього стратегії оволодіння мовою і на використання прихованих резервів саме його особистості [3].

Таким чином, подолання труднощів пов'язаних з індивідуальними особливостями і потребами тих, кого навчають, вимагає розробки варіативних учбових ситуацій і добору методів навчання, які створюють умови для формування пізнавальної самостійності студентів у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації.

В умовах навчання у студентів формуються специфічні особливості усвідомлення і самосвідомості. Такі особливості пов'язані з тим, що провідною для психічного розвитку студентів є професійно орієнтована діяльність. Учбова діяльність перетворюється на предмет їх усвідомлення і са-

морегуляції. Функція саморегуляції проявляється в цілеспрямованості студента, в обмеженні витрат свого часу, зусиль тощо.

Це дає змогу дійти висновку щодо можливості сформувати систему специфічних способів учіння, котрі стають основою саморегуляції учбової діяльності. До таких способів відносимо наступні уміння: читати науковий текст, запам'ятовувати матеріал, що засвоюється, організовувати час життя і контролювати учбові дії (самоконтроль і самокорекція). На основі сформованої системи учбових умінь у студентів формується адекватна самооцінка, яка є важливим особистісним утворенням.

Добре відомо, що характер самооцінки і її відношення до оточуючих суттєво впливають на формування особистості в цілому й особистості майбутнього фахівця певного профілю зокрема. Оскільки в умовах підготовки студентів немовних спеціальностей у вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації однією з основних цілей є навчити читати оригінальну літературу за фахом, конче необхідно допомогти студентам виробити правильні і об'єктивні критерії оцінки своїх результатів, а також правильне уявлення про те, наскільки складною системою є мова, яка має значний обсяг знань, умінь і навичок необхідно набути для володіння нею, наскільки значущою є іноземна мова і володіння нею на належному рівні для майбутньої професійної діяльності фахівця.

Слід також зазначити, що врахування самооцінки при організації навчальної діяльності є важливим ще й через те, що це викликає у студента почуття задоволення своєю діяльністю. Втрата зацікавленості в успіху може спричинити зменшення активності студента. Самооцінка відіграє суттєву роль і для формування ціннісного ставлення до вивчення іноземної мови.

Таким чином, (д) - висновки) знання вікових і психологічних особливостей студентів, а також їх урахування під час навчання іноземної мови виявлення та подолання лінгвістичних і дидактичних труднощів сприяє не лише більш ефективній організації навчального процесу, але й формуванню особистості майбутнього фахівця, його ціннісного ставлення до іноземної мови, професійно значущих знань, які він може набути лише за умови володіння нею на належному рівні. Усе це узагальнюється у постійного прагнення самостійно працювати над іноземною мовою, що сприяє формуванню вмінь самоконтролю, самокорекції, самооцінки та саморегуляції й у комплексі формуванню пізнавальної самостійності студентів і їх особистісної якості.

Література

1. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды: В 2-х т. / Борис Герасимович Ананьев. – М.: Педагогика, 1980. – Т.2. – 287с.
2. Ивицкая Н. Д. О наиболее типичных ошибках при изучении английского языка и некоторых путях их преодоления / Н. Д. Ивицкая // Иностр. яз. в шк. – 1985. - № 3. С.46-52.
3. Китайгородская Г. А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам / Г. А. Китайгородская. – М.: Изд-во МГУ. 1988. – 168с.

4. Леонтьев А. А. Психолого-педагогические основы обновления методики преподавания иностранных языков / А. А. Леонтьев // Альма матер: Вестн. высш. шк. – 1998. – № 12. – С.13-18.
5. Ушинский К. Д. Человек как предмет воспитания / К. Д. Ушинский // Антология пед. мысли России первой половины XIX века. – М.: Педагогика, 1987. – С.42-48.
6. Ter-Minasyan S. G. Language, linguistics and life (a view from Russia) / S. G. Ter-Minasyan. – M., 1996. – 155p.

Стаття надійшла до редакції 16.11.2010 р.

УДК 811.111(07)

Бендрик І. А.

Криворізький державний педагогічний університет

ПРОБЛЕМНІ ЗАВДАННЯ НА УРОКАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ УЧНІВ

У статті теоретично обґрунтовано використання проблемних завдань на уроках англійської мови.

Ключові слова: проблемні завдання, розвиток, мовлення.

В статье теоретически обосновано использование проблемных заданий на уроках английского языка.

Ключевые слова: проблемные задания, развитие, речь.

The article is theoretically argued the usage of problematic tasks at the English lessons.

Key words: problematic tasks, development, speech.

Проблемне навчання передбачає послідовні й цілеспрямовані пізнавальні завдання, які учні розв'язують під керівництвом учителя й активно засвоюють нові знання. Використання теоретичних та експериментальних завдань само по собі ще не робить навчання проблемним. Все залежить від того, наскільки вчителю вдається надати цим завданням проблемного характеру і поєднати проблемний підхід з іншими методичними підходами. Завдання стає пізнавальною проблемою, якщо воно потребує роздумів над проблемою, викликає в учнів пізнавальний інтерес, спирається на попередній досвід і знання за принципом апперцепції.

Питання комунікативного підходу до навчання іншомовного спілкування, зокрема навчання мовлення, є дуже актуальним для освіти в сучасній школі. Адже, як відомо з власних спостережень, у школі на уроках іноземної мови далеко не всіх умов дотримуються як вчителі так і учні. Дуже часто зустрічається такий вид роботи, як «вчитель – учні», а не «учні – учні»; матеріал використовується штучний і не веде до створення життєвих умов та ситуацій спілкування.

Мета статті – теоретично обґрунтувати розвиток мовлення учнів засобами проблемних завдань на уроках англійської мови.